

КРЪСТЬО ИВАНОВ БОЖИЛОВ

Оригиналният текст, базиран на разговор с дъщерята на Кръстьо Божилов - Мария - е част от книгата "Да възродим задружността" (2016г.) на Стефан Саранеделчев и е адаптиран за целите на Есториум.

- Родът на баща ми е от Македония, гр. Битоля. Баща му е бил 10-годишен по време на Освобождението на България от турско, бяга от родното си място и се заселва в София. Като младеж си купува дворно място и си строи къща там, където сега е метростанция „Константин Величков“. Това място ни го отчуждиха преди много години, но къщите още стоят и там са настанени наематели. Татко е имал сестра Цана и брат Димитър. Когато се ражда татко през 1896 г., майка му умира и на грижите на дядо Иван остават три деца. Намерил е жена да се грижи за тях, а тя била казанлъчанка и близка на семейството на майка ми Тонка. Тя ги запознала.

- *В библиотеката на моя баща имаше книжка, писана от твоя баща. Тази книжка включваше няколко дълги разкази, от които помня един, че бе за прежеждията му в болниците след като ослепява по време на Първата световна война, а другият разказ, изключително романтичен, е за любовта с леля Тонка още преди войната - как е идвал в Казанлък, романтични вечери, прекарани от тях в местността "Кайнарджа" и че след като се връща спял от войната, неговата любима не го изоставя, а се жени за него.*

- Татко през войната го ослепяват. Разказвал ни е, че това е станало на фронта в Северна Добруджа. Бил е зад един камък и: Изведнъж - казва - стана нещо... Аз докато се усетя, ми притъмня". Приемат го в лазарета, лекуват го, но той завинаги ослепява с двете очи. След излизането от болницата, татко се връща в София и си приготвя пистолет, да се застреля. Бил е отчаян от положението си. Не знам какво е станало, но вероятно тази жена /казанлъчанката/ намира пистолета и предотвратява самоубийството.

С майка се женят през 1918 год., а през 1919 год. се ражда брат ми - Сашо. Отношението на казанлъчанката към майка е било лошо. Майка е поставила условие да заживеят с татко самостоятелно и ако това не се случи, ще се върне в Казанлък. Така и станало - някъде на ул. „Пиротска“ са взели квартира, а татко като инвалид /спял от войните/ си извоювал да му дадат място, за да си построи

къща. При това извоювал не само за себе си, но и целият квартал между улиците „Раковска“, „Л. Каравелов“, „Фритюф Нансен“ и „П. Берон“ е даден за жилища на слепите от войните. Като дете помня имотите наоколо, където живееха слепи. С тях дружахме, а най-близки бяхме със съседите на ул. „Раковска“ и „П. Берон“.

И така, на татко дали мястото, но нямали пари. Започнал да печата календари, почва и друга дребна търговия. Полека-лека започват строителство на къщата и през 1921 г., като направили първия етаж и дори нямали още стъкла на прозорците, а слагали черги, са отишли да живеят там. Първият етаж също бе за живеене. Влизаше се откъм двора, а откъм ул. „Раковски“ се влизаше само в магазина - ъгловия. На първия етаж имаше две стаи, кухня, голям салон, тоалетна, а на втория етаж, до който се стигаше по стълбище откъм двора, имаше същото разположение.

- Имам спомен като малък, около 4-5-годишен, че когато ви гостувахме с моите родители, вие с леля Тонка ме изпращахте да съобщавам на свако Кръстьо, който беше в магазина на първия етаж да дойде примерно да обядва. Това ставаше по една тръба.

- Мисля /сmee се/, че брат ми Сашо инсталира звънец и татко, при нужда нещо да ни каже, звънеше. Тогава майка или ние, децата, слизахме долу, заобикаляхме къщата, за да отидем в магазина, за да разберем защо звъни. За да избегнат това, решиха да пробият от пода на хола към тавана на магазина дупка и по нея да си съобщаваме. Татко като звъни, майка през дупката го вика „какво има?“, а той обяснява какви са причините да звъни.

- А какво знаеш за основаното от баща ти Дружество на слепите от войните?

- През 1920 година основават с неговото активно участие това дружество, на което той дълги години е председател. Управлението му бе на площад „Славейков“, където бе кино „Славейков“, на I-я етаж. Там съм водила татко. След 1944 г. закриха това дружество и им взеха апартамента. Татко беше много ядосан.

- Како Миче, от разкази на моя баща знам, че през 30-те години, когато различните крила на ВМРО са враждували и често по софийските улици между тях са ставали престрелки. Моят татко е бил в София и както разказва той: „Както си стоим вкъщи, някъде по „Раковска“ или по околните улици се чуват гърмежи - бум-бум. Свако започва да се смее и вика: „Ей, нашите македонци пак се избиват.“ Та мисълта ми е, че в спомените, както на татко, така и на други

наши близки, а и в моите макар, че бях много малък, когато почина, свако Кръстьо бе широко скроен човек, с чувство за хумор, разговорлив, контактен, приятен човек.

- Наистина много широко скроен човек беше. Тук, в махалата, когато все още не бяха построени жилищните кооперации, а бяха все малки къщи, той на всеки от махалата даваше съвети. При него в дюкяна, в който продаваше вестници, цигари и дребни стоки, постоянно имаше хора на разговорка.

- Разкажи ми за преживяванията на семейството ви по време на бомбардировките?

- Най-жестоките бомбардировки станаха на 10 и 11.01.1944 година. През нощта точно отсреща, на ул. „Раковска“ - на 30-тина метра от къщата ни, падна бомба. Точно тогава брат ми Сашо слязъл да смъкне рулетката на витрината на магазина. Бомбата пада и от детонацията изхвърля Сашо долу в мазето. На сутринта едва ходеше. Татко и майка решиха да напуснем София. Беше паднал дебел сняг и от къщи до гарата отидохме пеш. Като се сетя сега за тези неща, изпадам в ужас. Евакуирахме се в с. Доброславци, Софийско. Лекуваха Сашо и като се оправи, решихме да отидем в Казанлък - при нашите роднини, защото в Доброславци живеехме в лоши условия и нямаше какво да ядем.

Случи се, че точно на Гергьовден 1944 година пристигнахме в Казанлък при Христинка и Никола Матанови. Те ни заведоха на пчелина си край с. Горно Черковище, а там дошли хора - техни приятели и роднини. Ние - гладни, жадни софийнци, а там - я този ни даде мръвка, я онзи...

След това решихме да отидем в с. Енина и взехме къща под наем. Тези 4-5 километра от Енина до Казанлък сме ги минавали може би стотици пъти пеша, защото нямаше тогава автобуси. Но беше много приятно и красиво. Къщата в Енина бе край реката, а през двора минаваше широка вада с бистра вода, в която дори си миехме чиниите. Голяма работа беше...! Пред къщата имаше мегдан и там играех с местните деца. Там ме записаха в първо отделение, но през 1945 година се прибрахме в София.

Но преди това има други интересни неща, които искам да ти разкажа. Някъде 1942-43 година татко тегли от банка заем от 1 милион тогавашни лева, сключи договор с един германец, който му пращаше електроматериали от Германия. Татко обзаведе магазина на първия етаж за продажба на ел. уреди и части за

Сашо, защото той в Морското училище специализирал електротехника. Да, ама почнаха бомбардировките и както казах, ние се евакуирахме. Татко и Сашо от време на време прескачаха до София да наглеждат магазина и постепенно извозиха стоката до Енина. Освен това баща ми и майка ми през 30-те години често били кумове, а на кумовете, нали знаеш, се правят подаръци. Така майка имаше в няколко куфара подарени платове, включително и от коприна. Те също бяха с нас в Енина. Когато решиха да се прибираме през 1945 година в София, тръгнахме с влак през Карлово и Пловдив. С нас в купето бе ръчният багаж и няколко куфара с платовете, а стоките от магазина - във фургона. На с. Баня влакът бе спрял от милиция качиха се и започнаха да проверяват документите и багажа на всеки. Попитаха ни:

- Този багаж ваш ли е?

Ние потвърдихме.

- Слизайте долу да ви проучим, откъде имате този плат!

- Ама... ние имаме и багаж във фургона – казаха нашите.

- Него ще свалим - отговориха им те. Ще дадете документи - откъде имате тази стока!?

А какви документи да имаме по време на война?! Гледахме главите си да спасим... Така иззеха всичкия ни багаж. Татко и брат ми правиха постъпки, но нищо не върнаха. Така ни остана дълг от взетия заем в размер на 1 милион лв. и цялата търговия на татко и Сашо започна от нулата. Остана по някаква случайност в къщата една германска порцеланова електрическа печка. Беше много красива и с нея се отоплявахме зимно време.

Татко беше много здрав и майка често му казваше: „Как един зъб не те заболя?!“. Да, но веднъж получи кръвоизлив в стомаха. В болницата не му правят операция, а му слагат лед на стомаха и му слагат някаква инжекция и след кратък престой там, го връщат къщи. Вероятно тази инжекция е била заразена с опасен хепатит, защото в резултат на това набързо разви цироза, от която почина на 31.12.1956 година.

Децата на Кръстьо и Тонка Божилови са три: Иван-Александър, Кирил и Мария.

Иван-Александър, роден на 28.05.1919 г., е известен с това име до 1953 година, когато е приет от Министерския съвет Правилник за личните имена на гражданите, който забранява използването на две лични имена. След тази дата във всички документи е отразено като негово лично име Александър. Расте в столицата като буйно дете и младеж. Завършва начално и основно /прогимназиално/ образование в София, след което е записан от родителите си да учи средно в немското училище. Още в началото на обучението си там, без тяхно разрешение напуска и бяга във Варна, където се записва да учи Морското училище. Завършва със специалност електротехника. Сред съвипускниците си се налага като лидер и си спечелва прозвището, Морския вълк“, а неговият най-близък приятел - „Морската лисица“. В годините на социализма намира реализация на способностите си като електротехник - специалност, която по онова време се е владеела от малцина. Запален турист планинар, както и пчелар. Почива на 19.01.2005 г.

Кирил е през 1921 година. При нещастен случай пада от стълбището, водещо към втория етаж на къщата, намираща се на софийската ул. „Раковски“. В резултат на това падане получава костно заболяване. Въпреки това, както си спомнят роднините му неговите съвременници, расте като много добро, умно и разсъдливо дете. Един пример за неговата разсъдливост е разказвала майка му на моя баща: „Родителите на Сашо и по-малкия - Кирчо отиват някъде на гости в София и ги оставят сами въщи. Незнайно по какви причини Сашо решил да стигне до електромера и да прави нещо там. Понеже електромерът бил много високо, взел един голям стол, а върху него сложил по- малък и на него се качил. През цялото време Кирчо му казвал: „Батко, не се качвай! Майка и татко са ни казали да не пипаме електромера!“ Сашо не го послушал и когато се качил най-горе, столчето се катурнало и той паднал. За щастие не се ударил лошо. Въпреки че Кирчо не ходел на училище поради заболяването си, въщи сам се обучавал и знаел много неща като възрастен човек. Затова започнали да го наричат „Докторчето“, т.е. умен като доктор. За съжаление болестта му се усложнила и на 03.11.1932 г., на 11 години детето починало. От поклонението пред ковчезето му почти всички роднини пазят за спомен трогателна снимка.

Мария е родена е на 22.09.1936 г. в София. Ето краткият ѝ разказ за появяването ѝ на този свят и първите години след това: “След смъртта на братчето ми - Кирчо, майка започнала много да боледува. Разказвала ми е, че е

била почти полудяла. А аз съм си мислила: „Как няма да полудее, като си е отишло детето й!“ Кирчо починал през 1932 година, а година преди да се родя аз, татко сънувал сън и на сутринта, като се събужда целия облян в сълзи, го разказва на майка: „Сънувах Кирчо, който ми каза: „Татко, не тъжете толкова много за мен! Ще ви изпратя една сестричка и тя ще ме замени...“ С дни татко плачел и повтарял: „Кирчо ми каза: сестричка ви изпращам, сестричка ви изпращам...“ Като съм се родила, татко все на ръце ме е носил. Бях навършила няколко годинки и направи си сметка как съм запомнила, че ме носи на ръце и ми пее популярната по онова време песен „Циганка една с къдрава коса...“. Тази песен и сега звучи в ушите ми. Много ме обичаше татко, но и аз много го обичах, и още тъгувам, че толкова рано напусна този свят. Понеже аз съм, така да се каже „изтърсакът“ от всички внучета на баба ни Мина и дядо Дечо, всички братовчеди ме обичаха и ми отделяха внимание. Брат ми Сашо е повече от 17 години по-голям от мене и също много ми се е радвал и ме е носел на ръце през ранните ми детски години.“

Мария завършва средно образование в София. На 12.08.1956 година се омъжва за Любчо Божинов Божинов. След женитбата си работи в химическо предприятие, след което постъпва на работа в Хладилния завод „Антон Иванов“, а в по-зрели години е плановик и счетоводител в институт към Месокомбинат – София и счетоводител в плувна база „Спартак“.

От дете обиква планината. Отначало с родителите си, а след омъжването си, заедно със съпруга, дъщерята и внучката, много десетилетия почти всеки почивен ден е или на Витоша, или в друга българска планина.

Почива на 15.03.2016 година.